

Liber quintus de diuinis officijs tam nocturnis quam diurnis in genere incipit. R.

Agitur in exo. xxv. capi. in fine. dominū dixisse ad moysen. Omnia fac secundum exemplar quod tibi in monte monstratum est quo circa cōformari nos conuenit illi celesti iherusalem. que dominum laudare iubetur. et que sicut ait apostolus ad galathas quareo desurfum est et mater nostra est presertim in laudando deum. Juxta illud super muros tuos iherusalem cōstieui custodes. qui tota die et tota nocte non cessabant laudare nomen domini. Et in apoca. quarto capitulo habetur quod animalia requiem non habebant diei. Sanctus sanctus sanctus. et Veruntamen militans ecclesia imitare plene nequit triumphantem. quia sicut legitur in libro sapiencie capitulo. ix. Corpus quod corrumpitur aggrauat animam. nequimus enim infirmitate nostra prepediente in singulis. xij. diei horis iugiter diuinis insistere laudibus. quoniam necesse habet homo aliquando necessarijs corporis intendere. Juxta illud gen. ca. pitulo tercio. In sudore vultus tui vesceris pane tuo. et ideo facimus quod possumus. certis diei naturalis horis deum laudando. Unde esdras propheta. populum israeliticum de babilonica captiuitate reuersum. docuit deum laudare quater in nocte et quater in die. vt vnumquodque quatuor elementorum. ex quibus homo constat. per competentes horas obsequiose offerat creatoris videlicet de nocte in vespertis. in completorio. in nocturnis. in diluculo. scilicet in laudibus matutinis. De die vero in prima. in tercia. in sexta. in nona horis. Vespertinum officium igitur quod est cuiuscunque officij iniciū. ad noctem pertinere probatur quod secundum ysaie libro etimologiaz dicitur a vespere stella. que surgit nocte oriente. Verum dauid inquit. Sepcies in die laudem dixi tibi. Et rursus. media nocte surgebam ad cōfitemendum tibi. et cetera. Quem ordinem concilium a gathen. approbat et sancta ecclesia seruat. quoniam nocturnum officium media nocte canitur. Relique vero. septem canonicis horis de die dicuntur. videlicet laudes matutine que olim in auroa dicebantur licet hodie cum nocturnis coniungantur. prima. tercia. sexta. nona. vespere. completorium. que septem hore vocantur canonicis. quasi regulares. quia regulariter a sanctis patribus obseruatae sunt. Nam canon grece regula dicitur latine. Misse autem oblatio propter tanti sacramenti excellenciam. quod in ea conficitur. fuis per alias laudes est. et est laus per se. nec sub numero comprehenditur aliarum propter quod et in hoc opere tractatum per se optinet specialem. quāuis nonnulli asseruerunt illam fore de officio tercie sue none pro eo quia in his duobus horis solet regulariter celebrari. Sane nocturnum of-

ficiū tempus miserie quo genus humanum a diabolo tenebatur obsessum representat. Diurnum vero. nostre redemptionis et liberationis per christum solem iusticie facte tempus significat qui claritate sue diuinitatis tenebras nostras illuminauit et a seruitute dyaboli nos eduxit. Quia ergo tantum bonum dono septiformis gracie spiritus sancti adepti sumus. merito septies laudem deo cantamus. Secundo quia dies naturalis representat vniuscuiusque etatem non quam quilibet homo habet. sed quam si non peccasset haberet. Que naturalis dies septem habet varietates. Prima est infancia que per matutinas laudes representatur. Secunda puericia que per primam. Tercia adolescencia que per terciam. Quarta iuuentus que per sextam. Quinta senectus que per nonam. Sexta senium que per vespertas. Septima decrepita etas siue finis vite nostre que per completorium designatur. In his iteo singulis etatibus creatorem nostrum super iudicia iusticie sue laudare debemus. De infancia beatus nicolaus nobis ostenditur in exemplum. qui quarta et sexta feria virtute abstinentie materna vbera non suggebat nisi semel in die. De alijs quoque etatibus satis liquet. Tercio quia secundum salomonem. Sepcies in die cadit iustus per negligenciam. ideo merito septies vt per orationis vigilanciam resurgere valeat. diuinus debet subsidium inuocare. Quarto quia numerus septenarius vniuersitatis est. Ceterum cum duodecim hore diei attribuantur. in quibus omnibus laudandus esset dominus. Quare in quatuor tantum diei horis in ecclesia psallitur. Respondeo cum in singulis horis vt premissum est diuinis iugiter insistere laudibus nequeamus. quod in alijs minus fit. in prima in tercia in sexta in nona horis suppletur. In eorum namque qualibet dicuntur tres psalmi. et sic in quatuor horis numerus psalmodum respondet numero horarum. Et quilibet psalmus continet versuum octonarios octauam resurrectionis significantes de quibus sub titulo de completorio dicitur. Per octonarios siquidem in his horis psallimus quia de resurrectionis gloria exultamus. Rursus in qualibet ipsarum horarum dicitur ter super psalmos. gloria patri et cetera. vt quot diei hore nobis pro corporis sustentatione ad laborandum necesse sunt totiens in ipsis horis gloria patri dicatur. vt per hoc in dei seruitio. omni hora nos esse monstremus. Siquidem tres glorificationes que sunt in hora prima indicant nos esse in dei famulatu in prima secunda et tercia horis. Et tres que sunt in tercia. nos protegiunt in quarta quinta et sexta horis. Tres quoque que sunt in sexta. nos muniunt contra insidias diaboli in septima octaua et nona horis. Non vero cum suis glorificationibus nos protegit in decima vndecima et duodecima horis. Posset etiam in competenter dici quod sub prima due hore competuntur. videlicet ipsa prima et secunda. Sub tercia tres scilicet ipsa tercia. quarta et quinta. Sub sexta similiter tres scilicet ipsa sexta septima et octaua. Sub nona due. scilicet ipsa nona et decima.

Vespera vero representant vntedimam et comple-
torium duodecimam. Sed in premissis sex diei ho-
ris videlicet in prima tertia sexta nona et vespere et
completorio. Ideo specialiter deum laudamus et no-
m in secunda. quarta. quinta. septima. octava. deci-
ma. quia ille in aliquibus pre alijs sunt privilegia-
te. prout in principio tractatus cuiuslibet earum
ostenditur. propter quod merito in illis diuinum ce-
lebratur officium. **M**empe in nocte christus est co-
prehensus. mane illusus. et hora prima gentibus
traditus. tertia flagellatus et vere cruce fixus.
Sexta cruce affixus. **M**ona mortuus. **V**ndecima de
cruce depositus. **I**n duodecima sepultus. **I**tem in
nocte spoliavit infernum. **M**ane surrexit. **I**n pri-
ma hora marie apparuit. **T**ercia de monumento re-
deuntibus obuiauit. **S**exta iacobo. **M**ona petro.
Vespera duobus euntibus in emaus. scripturas a-
peruit. et se manifestauit. **I**n completorio aposto-
lis. pax vobis dixit. et cum eis manducauit. **H**as
autem horarum laudes qualiter exsoluere debeamus
ostendit. **B**ernhardus dicens. fratres mei imolantes
hostiam laudis iungamus verbis sensum. sensui af-
fectum. affectui exultationem. exultationi ma-
ritatem. maturitati humilitatem. et humilitati liber-
tatem. **P**reterea diuine psalmodie. ideo a prima.
tertia. sexta. et nona. et non ab alijs nomen sumpse-
runt. ut per eas dei seruitium agamus quoniam
paterfamilias commemoratur in euangelio. exisse
in illis conducere operarios in vineam suam. que
sanctam significat ecclesiam. **S**unt etiam qui di-
cunt morem cantandi tertiā sextā et nonā fuisse
a danielle sumptum. qui in ielleto quod nabuchod-
onosor statuum rex flet. quam omnibus adorā-
das preperat intrauit domū suā et aperitis fenestris
ter in die genua flectebat versus iherusalem quod
Iheronimus exponens dicit hinc habet ecclesiasti-
ca tractatio quod ter in die sunt genua flectenda. scilicet
in tertia sexta et nona. **I**nclusum quodq; ho-
ris beatam virginem mariam laudare debemus. scilicet
in nocturnis siue matutinis quia tali hora que
dam stella apparet in celo. que tremontana voca-
tur. cuius ductu naute perueniunt ad portum. et
ipsa beata virgo est stella tremontana. quia si eam
digne laudauerimus. nos qui sumus in hoc seculo
ducimur ad portum salutis. **I**tem in prima nam tunc
apparet quedam stella que byana vocatur postquam
sequitur sol. **E**t ipsa beata virgo est vere stella bya-
na que verum solem scilicet christum nobis porta-
uit qui illuminat totum mundum. **I**tem in tertia.
Mam hora tertia consueuimus esurire. et ipsa por-
tauit panem verum scilicet christum cum quo est
omnis facietas. **I**tem in sexta quia illa hora ma-
gis feruet et calefacit sol et ipsa laudanda et rogan-
da est ut nos frigidos calefaciat in caritate per so-
lem christum quem genuit. **I**tem in nona quia illa
sol declinat ad occasum et ipsa iuuat nos et prote-
git cum ad occasum id est ad senectutem declina-
mus. **I**tem in vespere. quia tunc incipit dies finire
et ipsa laudatores suos in hora mortis defendit. **I**tem
in completorio. **M**am tali hora dies est completa.

et ipsa in completorio vite nostre pro nobis inter-
cedit. et in eterna tabernacula recipi facit. vbi com-
pletum est gaudium electorum. **O**fficium beate ma-
rie instituit vrbanius papa cantari ut dicitur in ti-
tulo de tempore aduentus. **N**octurnale autem
officium nobis ad memoriam reducit tempus ab a-
dam vsq; ad noe. **M**atutinale tempus a noe vsq;
ad abraham. **P**rima tempus ab abraham vsq; ad
moysen. **T**ercia a moysen ad dauid. **S**exta tempus
a dauid vsq; ad aduentum christi. **M**ona tempus se-
quens vsq; ad secundum aduentum quando veniu-
rus est rediens vicem pro abditis. **P**er vespere
recolimus sabbatum id est requiem animarum post
exitum a corporibus vsq; ad diem iudicij. **P**er com-
pletorium vero recolimus repletum numerum et
consumatum gaudium sanctorum. quod comple-
bitur in die magne festiuitatis. quando benedicti p-
cipient regnum dei. **I**n hac igitur parte de officijs
ecclesiasticis in genere tractare intendimus. videli-
cet de his que in officio cuiuslibet ecclesie dicuntur

De nocturnis. **D**e laudibus.
matutinis. **D**e prima. **D**e
tercia. **D**e sexta. **D**e nona.
De vespere. **D**e completorio

Et autem officium secundum **I**idorum
proprius vel congruus actus vnius-
cuiusq; persone secundum mores clu-
tatis vel institute professionis. **A**lia naq;
habent instituta monachi. **A**lia canoni-
ci. **A**lia heremite. et sic de reliquis. **E**t dicit officium
secundum **I**heronimum in libro de officijs. ab efficiendo
quasi officium ab officio efficiens vna littera in aliam
propter decorem sermonis mutata. **V**nicuiq; ete-
nim conuenit suum efficere officium. **V**el secun-
dum **I**idorum officium dicitur ut quisq; illa agat
que nulli officiant sed omnibus profunt. **C**eterum
in ecclesia generaliter nil canendum aut legendum
est quod a sancta romana ecclesia canonizatum et
approbatum expresse aut per pacientiam non sit.
In primitiua tamen ecclesia diuersi diuersa que-
q; pro suo velle cantabant dummodo quod canen-
bant ad dei laudem pertinere. **Q**uedam tamen offi-
cia obseruabantur ab omnibus ab inicio constituta.
vel ab ipso christo ut oratio dominica vel ab a-
postolis ut symbolum. **S**uccedentibus vero tempo-
ribus quia ecclesia dei propter hereses scissa est.
Theodosius imperator hereticorum extirpatur. ro-
gauit **D**amasum papam. ut per aliquem prudentem
et catholicum virum ecclesiasticum faceret officium
ordinari. **V**nde idem papa precepit **I**heronimo presbi-
tero. tunc in bethleem cum paula eustochio et alijs vir-
ginibus moranti. qui prius sub septem apostolicis ro-
me vixerat. quatenus officium ecclesie ordinaret. **V**e-
nanq; nouerat linguas hebraicam. grecam. caldaicam et
latinam. quod ille obtemperans fecit. **O**rdinauit ita-
q; quantum de psalmis in dominica die. quantum in
secunda feria et quantum in tertia feria. et sic tem-
peps legeretur. euangelia quoq; et epistolas et

49
cetera que de nouo et veteri testa. in ecclesia
leguntur preter cantum. magna ex parte ordinavit
quod opus expletum item iter dominus romanus
misit et a damaso papa canonisatum est et preceptum
a cunctis ecclesijs obseruari et appropriatum est
pi damaso propter auctoritatem suam quaz inter
posuit. Consequenter et beatus gregorius et ge
ladius. orationes et canones addiderunt et lectionibus
et euangelijs. Responsoria coaptauerunt.
Gradualia vero. Tractus et alleluia ambrosio
gelasius et gregorius. ad missam cantari institu
erunt. Plerique quoque alij doctores ecclesie. ali
qua alia super addidisse noscunt. Sancti etenim pa
tres. non simul omnia ad beatorum officij perti
nencia. sed diuersa diuersis temporibus ordina
uerunt. Unde et missa inceptio tres habuit va
rietates. Aliquando enim a lectione inchoaba
tur. prout fit hodie in sabbato factio. Postea ce
lestinus papa presbiter ad missa introitum dici institu
it. Gregorius vero introitus cum cantu ordinavit. Le
gitur in vita beati eugenij quod dum adhuc officij
um ambrosianum magis quam gregorianum ab
ecclesia seruaretur. Adrianus papa. concilium
conuocauit ubi statutum est quod gregorianum debet
vniuersaliter obseruari ad quod. Carolus impera
tor omnes clericos minis et supplicijs per diuer
sas puincias cogebat. libros ambrosiani offi
cij comburens. Beatus vero eugenius. ad con
cilium quoddam propter hoc conuocatum veniens
muenit ipsum concilium per tribum iam solutum indu
cens dominum papam quod omnes prelatos qui con
cilio interfuerant et iam per tres dies recesserant
reuocaret. Concilio igitur iterum congregato
omnium patrum fuit vna sententia quod missale am
brosianum et gregorianum super altare beati petri
apostoli poneretur plurimorum episcoporum sigil
lis munita et fores ecclesie clauderentur et ipa
eota nocte orationi insisterent ut dominus per a
liquod signum indicaret quod horum magis ab ec
clesia seruari vellet. sicque per omnia factum est.
Mane igitur ecclesiam intrantes vtrunque
missale super altare apertum inuenerunt. vel ut
alij asserunt missale gregorianum penitus disso
lutum et huc illucque dispersum inuenerunt. Am
brosianum vero solummodo apertum super altare
in eodem loco ubi positum fuerat inuenerunt quod
signo edocti sunt diuinitus. gregorianum offi
cium per totum mundum dispergi. ambrosianum
vero tantum in sua ecclesia obseruari deberet.
et sic usque hodie obseruatur. Siquidem in tempore
karoli imperatoris officium ambrosianum pre
cipue dimissum est. et gregorianum imperiali au
toritate plurimum adiuuante diuulgatum. Am
brosianus enim multa instituit iuxta ritum gre
corum ut dicebat infra ubi de primis agitur. Ut
autem mulce morientes abigantur et mens oran
tis serenetur. ut digne cum deo loquatur et ut
si mente non orauerit. dominus in furore non ira
scatur. sed misereatur. Deo laudabili consuetu
dine inductum est ut sacerdos ante canonicarum

horarum incia. et in fine dominicam orationem
et ante horas. Beate marie. et in fine Ave maria.
et voce submissa premitat. In concilio geru
ten. de con. di. v. id semper statutum est. ut etiam
post singulas horas dicat. ne diabolus de corde
sacerdotis rapiat. si quod boni ibi seminat. est. Unde
in primitiua ecclesia post qualibet horaz alta vo
ce absque alia oratione dicebat. quod adhuc eccle
sia lateranensis dicitur obseruari. Quidam etiam in
fine horarum dicunt. Dominus det nobis suam
pacem. De hac dominica oratione sub prima et
sub vespere dicitur. Quia vero dominus ait
in euangelio. Sine me non potestis facere quic
quid. Ideo in singulis diurnis horis sacerdos incl
pit. Deo in adiutorium meum intende. et singu
le finiuntur per deo gratias. et sic incium et fi
nis referuntur ad idem scilicet ad deum. qui est al
pha et omega id est principium et finis. xxxv. di. ab ex
ordio. Dicendo igitur. Deus in adiutorium me
um intende. Mater ecclesia inuitat omnes Iu
illud. Venite filij audite me. quod ite ieroductum
est quoniam dum archa domini ad portandum
leuabatur dicebat moyses. Exurge deus id est
exurge fac. et dissipentur inimici tui et fuge
ant qui oderunt te a facie tua. Sic et sacerdos
noster dicit. Deus in adiutorium meum intende
hoc est presta michi auxilium in resurgendo a
peccatis. et contra varios inimicos qui tuam cir
cundant ecclesiam. Per arcam enim intelligitur
ecclesia. que usque in finem circumbabitur a perse
cutoribus. siue apertis. siue occultis. sicut met
arca ab inimicis circumbabatur. Orat ergo sa
cerdos ne inimici prevalere valeant. aliquos a ce
tu fidelium per astuciam forsitan sepando. Cum
enim persecutio iuste fit a leone id est a diabolo.
imperi id est manifeste seuiente vel adoratione.
id est a diabolo. in insidijs id est occulte perseque
te. omnes clamant. Deus in adiutorium meum in
te. Preterea cum secundum apostolum in dei nomine
omnia facienda sint. merito est ab eo inchoan
dum. Circa hoc notandum est quod contingit tri
bus modis peccare videlicet corde. ore et opere.
Ideoque tribus diuersis modis hore inchoantur
videlicet completorium per conuertere nos deo con
tra peccatum cordis. Nocturne per domine la
bia mea aperles contra peccatum oris. Alie vero
omnes diei hore. per deus in adiutorium meum.
contra peccatum operis. Et quoniam in peccato
cordis et oris est aliquid operis. ite in omnibus
horis tam nocturnis quam diurnis dicit. Deo in
adiutorium meum intende. contra peccatum opis.
Monachi vero dicunt. primo in nocturnis. De
us in adiu. me. in te. et postea domine labia mea
aperies. quia sine adiutorio dei. nec cor. nec labia
ad ipsius laudem aperire valeant. Jo. xv. Sine
me nichil potestis facere. Interea vero sacer
dos cum dicit. Deus in adiutorium meum intende
signo crucis se munit. ad effugendam illius vir
tute. quamlibet diaboli versuciam et potestatem
valde enim timet signum crucis. Unde christo

Ubique demones signum crucis viderint. fu-
 giunt timentes baculum quo plagam acceperunt
 Stephanus quoque papa ait. Nunquid non omnia
 crismata id est sacramenta que cum crismatis vn-
 ctione prestantur sacerdotalis ministerij crucis
 figura id est signo perficiuntur. Nunquid bap-
 tismatis vnda sine cruce sanctificata peccata re-
 laxat. et ut cetera pretereamus sine crucis signa-
 culo quis sacerdotij gradus ascendit. Baptisan-
 dus quoque signo crucis signatur in fronte et in
 pectore. De profundo quidem crucis misterio
 dicitur in sexta parte sub ti. de pasce. et hic
 etiam aliqua supponamus. Sane crux domini
 multipliciter fuit in veteri testamento prefigu-
 rata. Legitur siquidem quod moyses ad mandatum
 domini eneam serpentem erexit in palo in deser-
 to pro signo. quem aspicientes qui percussi fue-
 rant a serpentibus illico sanabantur. quod ipse
 christus exponens inquit in euangelio. Sicut moyses
 exaltauit serpentem in deserto ita exaltari oportet
 filium hominis. ut omnis qui credit in ipsum
 non pereat. sed habeat vitam eternam. Legitur
 etiam quod cum ioseph applicuisset. manassen et ef-
 fraym ad iacob statuens maiorem ad dexteram
 et minorem ad sinistram ut eis secundum ordi-
 nem benediceret. Iacob manus mutans id est
 in modum crucis cancellans dextram posuit super
 caput effraym minoris. et sinistram super caput
 manasse maioris. et dixit Angelus qui eruit me
 de cunctis malis. benedicat pueris istis etc. Item
 moyses ait. Die ac nocte erit vita nostra pectus
 et videbitis et cognoscetis. Christus enim nocte fu-
 it in cruce pendens quia tenebre facte sunt ab ho-
 ra sexta usque ad nonam. Quod etiam fuerit pen-
 dens certum est. Rursum legitur ezechielis ix.
 Ezechiel audiuit dominum dicentem ad virum
 vestitum lineis. habentem attamen scripto-
 ris ad renes. transi per mediam civitatem. et si-
 gna thau in frontibus virorum dolencium et ge-
 mencium. Post hec dixit septem viris. Transite
 per mediam civitatem. et percutite omnem super
 quem non videbitis thau. nemini parcat oculus
 vester. Item iterum. Congregato omnes gentes
 et erit eis in signum thau. Item alibi. Et erit pre-
 cipitatus eius super humerum eius. Christus enim
 portavit super humeros crucem in qua triumphavit.
 Iohannes quoque vidit angelum ascendente ab
 ore solis. habentem signum dei vivus. et clama-
 bat voce magna quatuor angelis. quibus datum
 est nocere terre et mari. Nolite nocere terre
 et mari neque arboribus quousque signem ser-
 uos dei in frontibus eorum. Item lignum missum
 in marath. aquas dulcoravit amaras. et ab lig-
 num missum in iordanem. Ferrum quod incidit
 rat enatauit. hoc est lignum vite in medio pabi-
 si de quo sapiens protestatur. Benedictum lignum
 per quod fit iusticia. quoniam regnavit a ligno
 deus. Hoc ergo crucis signo se armat ecclesia
 in pectore et in fronte. significans crucis miste-
 rium esse cor et credendum et manifeste ore con-

fitendum. Per hoc enim signum confunditur civitas
 diaboli et triumphat ecclesia. Terribilis ut ca-
 stroz acies ordinata. Juxta illud. Terribilis
 est locus iste etc. Et alibi. Vbi civitatem ma-
 gnam sanctam iherusalem novam etc. Augustinus tamē
 dicit. quod nulla scriptura nova. testa. vel veteris do-
 cet fideles crucis signaculo insignari. Est au-
 tem signum crucis tribus digitis exprimentum quod
 sub invocatione trinitatis imprimitur. De qua
 propheta ait. Qui appendit tribus digitis molem
 terre. Pollex tamen supereminet quoniam totam fidem
 nostram ad deum unum et trinum referimus et
 mox post ipsam invocationem trinitatis potest dici
 versus ille. Fac mecum domine signum in tuo
 num ut videant qui me oderunt et confundantur
 quoniam tu domine adiuvisti et consolatus es me.
 Iacobite vero afferentes sicut et euticiani. unam
 tantum naturam scilicet diuinam esse in christo. si-
 cut una est persona. vno tantum digito se signa-
 re dicuntur. quorum error in canonibus extir-
 patur. Verum quidam signant se a fronte de-
 orsum in quo illud exprimitur misterium quod in-
 clinavit deus celos et descendit in terram. Descendit
 quidem ut nos de terra leuaret in celum. Deinde
 de a dextra ad sinistram. Primo ut eterna que per dex-
 tram temporalibus que per sinistram significantur
 preferenda designent. Secundo ad notandum quod christus
 de iudeis transiit ad gentes. Tercio quia christus
 a dextra id est a patre veniens. diabolum qui per
 sinistram significatur. in cruce peremit. Vnde. Exi-
 ui a patre et veni in mundum. Alij vero signum
 crucis a sinistra produunt in dexteram. fulti au-
 thoritate illa. Egressus est a patre. excursus us-
 que ad inferos. recursus ad se deum dei. Incipiunt
 enim se signare a parte superiori que patrem sig-
 nificat. descendunt quoque ad inferiorem que mun-
 dum designat. Deinde a sinistra parte que infer-
 num producit ad dextram. que celum significat.
 Nam christus descendit de celo in mundum de mun-
 do ad infernum. ab inferno ascendit in celum.
 ubi sebit ad dextram dei patris. Secundo hoc fa-
 ciunt ad insinuandum quod de miseria transire debemus
 in gloriam. et de vicijs que per sinistram ad
 virtutes que per dextram significantur. ut legi-
 tur in euangelio. Matthei. nam et christus de morte
 transiit ad vitam. Tercio quia christus a temporalibus
 ad eterna per fidem crucis nos eleuat. Con-
 siderandum autem est. quod quia sinistra producit
 in dextram. seipsos et alios pariter consignat.
 Sed tunc super illos signum crucis a dextera in
 sinistram producit quia non designant eos quasi
 vertentes dorsum. sed quasi faciem presentantes
 sed et cum super alios principaliter signum cru-
 cis imprimunt. etiam seipsos a sinistra in dextram
 sed alios a dextera in sinistram consignat. Sa-
 ne regulariter in omnibus euangelicis verbis
 debemus facere signum crucis. ut in fine euan-
 gelij. simboli domnice orationis. Gloria in ex-
 celsis deo. Sanctus sanctus. Agnus dei. Benedi-
 ctus dominus deus israel. Magnificat et Vnne

dimittis. et in principio horarum. et in fine misse
 quando sacerdos dat benedictionem. et etiam ubi
 cunq; de cruce vel crucifixo mencio fit. que etiam
 omnia stando sicut et euangelium audire debet
 mus. In omni etiam actu nostro signum crucis
 facere debemus. Vnde ambrosius. Ad omne actu
 incessum ut manus impingat in cruce. Et ad
 uerte quoniam crucis figura quadruperta est
 vel propter quatuor elementa que in nobis vicia
 ta. christus sua passione curauit vel propter homi-
 nes quos ex quatuor partibus orbis ad se tra-
 xit. Juxta illud. Si exaltes fueris a terra. omnia
 traham ad meipsum. vel et hoc quadratura per-
 tinet ad maiestatem. habet enim longitudinem
 latitudinem. sublimitatem et profundum. Profun-
 dum est acumen quod terre infigitur. Longitudo
 est inde ad brachia. Latitudo est in expansione
 Altitudo seu sublimitas est a brachijs ad caput.
 Profundum significat fidem que est posita in fun-
 damento. Altitudo spem que est reposita in celo
 Latitudo caritatem. que est ad sinistram et ad mi-
 nicos extenditur. Longitudo perseverantiam que
 sine fine concluditur. De hoc dicitur in vi. parte
 sub ti. de pasceue. De signo crucis quod fit in prin-
 cipio et in fine euangelij dictum est in quarta p-
 te sub ti. de euangelio. Post deus in adiutori-
 um meum intende. et statim in singulis horis
 subicit. Gloria patri. et. Sicut erat. et. Quod
 duos versus beatus iherosolymus scripsit inter opuscu-
 la que pape damaso misit. et ipsius rogatu idem
 damasus illos in fine psalmoz carari instituit
 ipsum tamen versus. Gloria patri in cena sino-
 bus dicitur edidisse. quia enim dominus dixit ad
 huc te loquere. Ecce assu ibo quasi iam nos in-
 tellexerimus exauditos esse. gratiarum actioes
 trinitati tribuimus dicentes. Gloria patri et. In
 exequijs tamen mortuorum. nec deus in adiuto-
 nec gloria patri dicimus quia in illis. saluatoris
 exequias imitamus. in quibus hoc cessat prout
 in sequenti parte sub ti. de quinta feria cene do-
 mini dicitur. Similiter post unumquemque psal-
 mum dicitur. Gloria patri et. quia versus iste co-
 eius trinitatis simplex laus est psalmus namque
 bona operationem significat. qua finit a merito
 deo gloria danda est. qui pro omni opere bono
 laudandus est et nunc et semper sicut laudandus
 erat in principio quando celum et terram creauit.
 Sicut enim sibi soli laus est de creatione celi et
 terre. sic et ei soli laus est de omni opere bono
 nunc et semper in premissis quidem versu. Sicut
 erat in principio. et multiplicium temporum vari-
 etas demonstratur. videlicet in sicut erat in pri-
 preteritum. in et nunc presens. in et semper. futu-
 rum et eternum. et in secula seculorum. longitudo
 magna. Vnde origen. Quociens secula seculorum
 nominatur. fortasse licet nobis ignotus. tamen
 a domino statutus aliquis terminus indicatur.
 Legitur quod Iherbrandus prior hamiacensis. factus
 papa gregorius. Dum in minoribus agens lega-
 tionis officio fugeretur. Archiepiscopus. Ebreduin

de simonia accusatus. et accusatores omnes eorum
 rumpentem. ita ut conuinci non posset miracu-
 lose conficit. precepit enim illi ut diceret versus
 gloria patri. et. Ille vero licet expedite diceret
 gloria patri. tamen et spiritui sancto proferre non
 poterat quippe quia in spiritum sanctum peccauit
 rat. Reatum ergo suum confessus et depositus
 mox expedite et spiritui sancto pronunciauit. Et
 nota quod gloria patri dicitur. xxiii. vicibus in no-
 cturnis festiuitatum. prout dicitur in sexta par-
 te sub ti. de quinta feria cene domini. quod fit in
 honorem. xii. apostolorum qui sunt. xii. hore diei
 idest christi. a vero sole illuminate. et sunt duodecim
 hore. noctem. idest ecclesiam illuminantes qui
 dominum glorie in nocte huius seculi predica-
 uerunt. Tullius dicit. quod gloria est freques de
 aliquo fama cum laude. Ambrosius dicit. quod glo-
 ria est clara cum laude noticia. Augustinus di-
 cit in. v. de ciuitate dei de gloria seculi. quod gloria
 est iudicium hominum. bene de hominibus iudica-
 cium. Et post gloria patri subicitur alleluia de
 quo sub ti. de prima dicitur. Vnde quocumque tam
 ex institutione. Gelasij pape. quam ex approba-
 cione concilioz tholetanorum et agathensium. in singu-
 lis diuinis officijs canuntur. Est autem ymnus gre-
 ce. latine laus dei cum cantico vel vox humana
 in laudem dei metrico composita. Canticum vero
 est exultatio mentis. habita de eternis. in voce
 humani prumpens. quia vero psalmi sunt ymni
 Vnde et psalterium dicitur liber ymnorum. sed in
 quibusdam ecclesijs ymnos non cantant. quod
 tamen approbandum non est quoniam non sine cau-
 sa sunt a sanctis patribus instituti. et preterea
 non omnis ymnus psalmus est. et quando nil
 operando. deum cum mentis exultatione laudamus
 propter quam laudes exprimenda ymnus cantant
 Psalmi vero opera bona significant. ut infra di-
 cetur. Illud autem notandum est quod in diuinis
 officijs ymni preecedunt psalmos. In nocturnis vero. s. in
 vespere completorio et laudibus. matutinis e-
 conuerso. dies enim pertinet ad spirituales qui ha-
 bent gaudium conscientie. non ad penitentes qui
 habent remorsum conscientie. illos exultatio ducit
 in operatione quibus dicitur. Cantate ei canticum
 nouum. bene psallite ei in iocundatione. Istos pro
 operationem oportet venire ad exultationem.
 Idcirco in diuinis officijs ymni preecedunt psalmos.
 In nocturnis vero conuerso. In vespere autem
 et in prima quo loco ymni canentur ibi dicitur
 Rursus stans ymnos cantamus. in erectioe corpo-
 rum ostendentes quod in laudando deum. corda sur-
 sum erecta habere debemus. Veruntamen nisi
 mens consonet lingue. certum est vocem quantum
 libet clamorosa domino non placere. differencia
 ergo est inter psalmum ymnus et canticum. Nam in
 psalmis opera in ymno laus. in catico mentis exulta-
 cio intelligitur. De quo dicitur sub ti. de laudibus
 matutinis. De his tribus dicit apostolus ad colo-
 nj. in psalmis et ymnis et canticis spiritualibus
 cantantes et psallentes in cordibus vestris dominus

et in his tribus varietatibus omne genus musicorum accipi potest prout iam dicitur In nouo testamento hilari pictauiensis episcopus primus ymnorum carmine floruit et post eum Ambrosius itaque ymni ambrosiani dicuntur quia eius tempore plurimum in ecclesia mediolani cantari ceperunt. Postea vero in ecclesijs occidentibus quecumque carmina in dei laudem dicuntur ymni vocantur. Augustinus dicit in li. confessionum quod cum ambrosius a iustina imperatrice ariziana profugia damnata persecutione pateret et intra ecclesiam cum plebe catholica insidijs vrgeret instituit ymnos et ps. secundum morem orientalem decantari ne populus meroris tebio contatesceret quod ad omnes fuit postmodum seruatum. Et aduertit quod in quibusdam ecclesijs ymnus natalis domini et festorum illius septiane sub eodem cantu dicuntur. Ratio est quoniam sicut membra ad caput sic sancti se habent ad christum a quo sicut a capite influencie eterne beatitudinis participare noscuntur. quare igitur hoc inchoatum exiit in eius natiuitate et consummatum in resurrectione quia tunc cyrographus damnationis deletus est et reseratum celum quod tot annis manserat clausum. Postea eo precipue tempore solennitates sanctorum sub cantu solennitatis christi rationabiliter recolunt. Hoc autem non contingit in cantu ymnorum paschalis tris in quo significat quod sanctorum gloria in ipsis nondum totaliter est perfecta propter appetitum resurrectionis corporum suorum et ideo ipsi christo nondum totaliter conformantur. Antiphona quoque in singulis horis ex institutione beati ambrosii dicuntur pro eo quod beatus ignacius tercius a beato petro antiochenus episcopus audisse legitur in tripartita historia super quendam motem angelorum choros antiphonas canentes inde enim greci primo antiphonas composuerunt et eas cum psalmis in choro quasi in coena cantari ordinauerunt qui mos ad vniuersas transiit ecclesias. ut iam vbiq; antiphona decantentur. Dicuntur autem antiphona respectu ad psalmodiam cui respondent sicut et responsoria respectu ad historiam unde et antiphona dicitur quasi ante psalmum sonans inchoatur enim ante psalmum qui opus significat ipsa vero significat caritatis copulam seu mutuam dilectionem sine qua opus non potest et per quam opus incipit merito esse. Recte igitur secundum eius tonum melodia psalmi informatur quia dilectio opera nostra informat et secundum hoc dicitur ab antiphona quod est contra et phanos quod est sonus quia psalmos secundum melos eius inchoatur et manus operatur secundum quod caritas igniculo excitatur. psalmus autem antiphona intersmiscetur quia fides per dilectionem operatur. vnde ante ps. imperfecte et post perfecte dicitur quia caritas in via imperfecte habetur seu hic inchoatur sed in patria per bona opera que hic ex caritate fiunt perficitur. Juxta illud Isai. Vniuit domus

nus cuius ignis in sion et cinis in iherusalem. In precipuis tamen festiuitatibus etiam ante psalmum perfecte dicitur ad notandum quod in illis perfectiores in bonis operibus nos exhibere debemus. Inchoatur quoque ab vno vnius chori et finitur a pluribus vniuersis choris. Primo quia caritas a viro secundum christum incipit et in membris eius consumatur ab ipso sicut ipse dicit in euangelio. Iohannis. Mandatum nouum do vobis etc. Deus enim prius dilexit nos. Vnde et nos communiter dilectioni eius correspondere debemus. Secundo ad notandum quod vox predicatorum que semper ad vnitatem tendit nos monet ut quod vnusquisque singulariter operando acquirit alteri per dilectionem porrigat vti vnus abscit in scolis et alii seminat in campo tempore fructus doctor seminandi doctrinam porrigat et factor doctori panem.

Ceterum antiphona post psalmos communiter ab omnibus cantatur quia de dilectione commune gaudium surgit. Cantatur etiam a duobus choris alternatim. Ad notandum mutuam dilectionem siue caritatem que in paucioribus quibus duobus consistere nequit. Coniungit ergo antiphona duos choros ut caritas per bonum opus coniungat duos fratres. Isidorus dicit in li. vi. et bimo. quod antiphona grece interpretatur latine vox reciproca quia duo chori siue vno ad vnum recipiendo vicissim melodiarum cantus alternant quasi duo seraphim duosque testamenta inuicem sibi edelamancia. Vnde clerici antiphonas cantantes non vertunt vultus ad altare sed se adinuicem versis vultibus respiciunt. quod genus canendi greci adiuuuisse eradunt. Est itaque antiphona quedam cantilena diuinis laudibus ad recreationem inserta. Nichil enim amplius caritate recreat animos que quia modulando cantantis iocunditate significat. Juxta illud psalmi iste psallite sapienter. Tunc enim iocunditas sapientia est cum de deo est. Tunc etiam manus subpennis sunt. Ezechiel. i. et in puer. Beatus vir qui inuenit sapientiam et qui affluit prudentia quia qui habet iocunditatem mentis de eternis. defacili affluit prudentia id est bonis operibus quibus sibi prouidet in futuro. Vel secundum moysen antiphona est quedam vox qua sibi inuicem angeli collocuntur. Sex autem antiphona que dicuntur feriatis ante ps. nocturnales dicuntur de psalmis sumuntur et honorum operum perfectione. vel sex opera misericordie designant quoniam senarius numerus perfectus est. Ille vero que dicuntur super benedictus in laudibus et super magnificat in vesperis de euangelij dierum in quibus dicuntur sumuntur exceptis illis que in quinta feria dicuntur. prout dicitur in vi. parte sub. v. feria secunde dominice. xl. Rursus in quibusdam ecclesijs in fine antiphona fit neuma seu iubilus. quia beatus populus qui scit iubilationem. Est autem neuma seu iubilus ineffabile gaudium seu mentis exultatio habita de eternis. Itaque in diebus ieiuniorum et afflictionum non debent fieri nec in iudicio

eitharizari. et fit neuma in vinea et finali littera
 antiphone. **A**d norandum quod laus dei ineffabilis
 et incoprensibilis est ineffabile namque gaudium p
 neuma significatum. quod hic per gustatur. nec peni-
 tus exprimitur. nec penitus taceri valet. quod merito
 ecclesia verbis omittis iubilando cum neuma. quasi
 in admirationem profertur. ac si dicat que vox. que po-
 terit lingua retexere. et Verba enim hic non suf-
 ficiunt nec intellectus capit nec amor etiam di-
 cere sinit. **Q**uis enim plene enarraret quod oculus
 non vidit. nec auris audiuit. nec in cor hominis
 ascendit. **N**eumatizatio ergo expressius quodam
 modo sine verbis dicitur. quasi per verba innuat quantum
 sit illud celi gaudium ubi verba cessabunt. et om-
 nes omnia scient. **P**er quia perfectorum tan-
 tum iubilus est et in magnis solennitatibus non
 tantum maiores quam etiam minores exultant inde est
 quod in quibusdam ecclesiis in quibus neuma non
 dicitur. vox non significatiua in vocem signifi-
 catiuam conuertitur. quia loco iubili et neume
 trophi et sequencie decantantur ad quas laudes et
 minores et maiores passim admittuntur. et ideo
 communiter ab omnibus decantantur. In quibus an-
 tiphonis dicitur neuma seu iubilus et quia hoc
 potius fit in tempore paschali. dicitur sub ti. de
 laudibus matutinis. **J**ubilus autem diuersa signifi-
 ficat et in diuersis locis in eodem respectu se-
 pe fit prout dicitur in sexta parte sub natali. **V**e-
 te neuma que fit super alleluia in quarta parte
 sub alleluia dictum est. **I**tem in quibus antiphon-
 nis dicitur alleluia in sequenti parte sub festo
 natalis dicitur. **E**t nota neuma neume sine. p. et
 in feminino genere est iubilus de quo dictum est
 Sed pneuma pneumatiss græce scriptum per. p
 in neutro genere est spiritus sanctus utrunque
 tamen pro feminino sepe ponitur in scripturis
Sane neume que in missa fiunt repñtant gau-
 dium. que potius fieri solent in. e. ut in kyriel. vel
 in a. ut all'a. quã in alijs vocalibus. **A**d notan-
 dum gaudium spirituale quod nobis restitutum est
 in partu virginis. cui facta est mutatio huius
 nominis eua in aue dicente angelo. **A**ue maria
 et. et ibi mutans nomen eue. **S**ignificatio namque
 huius nominis eue maserat usque ad angeli salu-
 tationem. **I**lla autem significatioz ade et eue nascen-
 tes infantes exprimit. **N**am femina nascens pro-
 fere. e. masculus vñ a. vñ ver. **E**t dicitur e. vel a.
 quotquodet nascuntur ab eua. **I**lle ergo neume non
 significant dolorem quem nobis attulit trasgres-
 sio ade et eue prout quibus scripserunt sed gaudium
 nobis in pmissa salutatione virginis restitutum
Rursum considerandum est quod fere vbiunque in
 cantu scribitur iherusalem neuma pducitur. ut
 celestis iherusalem iubilatio figuretur. exem-
 plum habetur in alleluia. **E**t decet quod cantantur
 dominica decima post penthecoste. **I**tem etiam
 est. quociens alleluia duobus versibus insignis-
 mus ut de stola duplici gaudeamus. **E**xemplum est
 in all'a. **P**ascha nostrum quod dicitur in die resur-
 rectionis et in alleluia. **A**ngelus domini quod

dicitur in sexta feria tunc sequenti. **V**erumque all'a
 duos habet versus. prout gradualia antiqua ostē-
 dunt et sic de alijs. **I**n quibusdam tamen festiui-
 tatibus quidam versiculi in nocturnis antiphon-
 nis precebunt. de quo in sequenti parte sub do-
 minica de trinitate dicitur. **P**ost antiphonas
 in singulis horis diurnis et nocturnis ex insti-
 tutione **D**amasi pape. psalmi ad antiphonam simplici-
 nam canuntur et significat psalmi boni et diuina
 operatioz. **V**nde dicitur in psalterio de cecordo psal-
 lau tibi. **I**n tali enim instrumento psallebat in-
 nuens quod in psalterio spirituali spiritu viuifica-
 to per fidem de tenemus psallere deo. decem legis
 mandata implendo. **I**pse autem damasus in-
 stituit ut chori in duas partes diuisi psalmos can-
 nerent alternatim. **E**t dicuntur psalmi alterna-
 tim. ad notandum alternam sanctorum ad bene-
 operandum exhortationem. **P**roficiat namque typibus.
 confusi et quasi in chorea dicebantur. **I**deoque san-
 cti patres ordinauerunt ut alternatim dicerentur
 id est una pars chori unum versum. et altera.
 alium diceret. quod beatus ignaceus pater noster
 fuisse fertur in ecclesia antiochena. pro eo quod in
 visione audiuit angelos antiphonatis psalmos
 psallentes. **D**e hoc etiam dictum est in prima parte
 sub ti. de ecclesia. **D**icuntur etiam alternatim. ad
 notandum quod alter alterius onus ferre debet.
Psalmos quoque stando dicimus ad ostendendum
 quod stantes in bonis operibus vincimus. **D**um enim
 populus israel cum amalech pugnabat quam-
 diu moyses manus leuabat populus vincebat.
 quando vero manus dimittebat. populus vince-
 batur. **E**leuatio igitur ad standum significat me-
 tis nostre deuotionem. ut statu corporis. mentis
 affectione in mostremus videlicet nos paratos
 esse siue ad domandum carnem. siue ad exercici-
 um operis. **L**ectiones vero que sunt doctrina no-
 stra in silencio et sedendo audimus. quoniam doctri-
 nam sedendo et quiescendo recipimus. **V**ñ eccle-
 siasticus. Sapienciam scribe in tpe ocij. et qui mi-
 noratur actu percipiet eam. **E**t itez verba sapien-
 cie in silencio et quiete discuntur. **E**t ppxeta ait
Erit cultus iusticie silicium. **S**anctos quoque stā-
 tes oramus. significantes eos in perpetua leti-
 cia fore. **J**uxta illud. **S**tates erant pedes nostri
 in aeri. **S**ane in diurnis horis. sex psalmi dicuntur
 per quos sex opera misericordie denotantur. qui-
 bus in vinea domini laborantes intendere debent
 que si pie et mundo corpore exerceamus. a seru-
 tute diaboli liberati ad libertatem vite pueniemus
 et retributionem diuini tenarij recipiemus. **V**erum
 tamen sub tribus glorificationibus dicuntur ad
 insinuandum fidem sancte trinitatis. ad quam di-
 uina sunt opera referenda. **I**n vespertis vero quin-
 que dicuntur. prout ibi dicitur. **E**t sunt psalmi horaz
 inuariabiles prout sub completorio dicitur.
Illud quoque pretermittendum non est quod vnus
 atque idem psalmus in varijs festiuitatibus can-
 tatur pro eo quia ibi versus pertinentes ad illas
 inueniuntur. verbigracia in natiuitate cantantur

p̄a. **C**ruentis. p̄ter versum illum. **S**peciosus
 forma cantamus etiam illum in festo virginū
 p̄ter versum. **A**dducuntur regi virgines. 7c.
 et etiā in festo apostolorū p̄ter versum. **P**ro pa-
 tribus tuis 7c. **J**em ps. **Q**uare fremuerūt cā-
 tantur in natiuitate p̄ter versum. **D**ominus dix-
 it ad me et in passione domini p̄ter versum. **A**sti-
 terunt reges terre. et sic de alijs. **P**roterea vnū
 et idem vocabulum sepe diuersimode accipitur v̄
 bigracia hoc nomen templū significat corpus
 ebusti vt ibi. **S**oluite templum hoc aliquando si-
 gnificat templū materiale. inde est q̄ psalmū
 illum. **M**agnus dominus et cantamus in na-
 tiuitate p̄ter versum illum. **S**uscipimus deus 7c
 intelligimus em̄ ibi de templo corporis. **C**anta-
 mus etiam eundem psalmum in purificatione et
 ibi accipimus de materiali templo in quo fuit e-
 adem die presentatus. **D**e psalmodia tam no-
 cturna quam diurna in suis locis dicitur. **E**t
 nota scdm̄ **H**eronymū. **Q**uod melior est quinq̄
 psalmodum cum cordis puritate et serenitate
 spūali et hilaritate decantatio. quā tocū psalte-
 rij cum anxietate cordis atq̄ tristitia modula-
 cio. **P**ostremo notandum est q̄ psalmi gradu-
 ales sunt. xv. qui signati sunt p̄ quindecim gra-
 dus quibus ascendebatur ad templum salomo-
 nis quod erat in mōte. **D**os quindecim gradū
 vocant quidā canticum graduū eo q̄ in quoli-
 bet premissorū quindecim graduū. singuli psal-
 mi decantabatur. et hoc verbū graduum casus
 genitiui ē. **D**e dictis gradibus dictū est in pri-
 ma parte sub ti. de altare. **S**ignificati sunt etiā
 dicti. xv. psalmi. per alios quindecim gradus.
Ezechielis. quibus visum est ei ascendi in ciuita-
 tem dei. de quibus habetur **E**zechielis. xl. vbi
 primo habetur de septem gradibus et postea de
 viij. **T**empe quindenarius numerus ostat ex nu-
 mero septenario et octenario. **S**eptenarius re-
 fertur ad vetus tes. quia antiqui. vij. diem. vij.
 mensē et. vij. annum celebrabant. **O**ctenarius
 ad nouum testamentū refertur p̄ter refurre-
 ctionē dominicā que octauo die facta est. **Q**uin-
 decim ergo psalmos psallimus. ostendentes q̄
 veriusq̄ testamēti p̄cepta obseruare debemus.
 primi quinq̄ psalmi quinq̄ corporis sensus. per
 quos peccamus significāt. et ideo in aliquo il-
 lozum non dicitur. **G**loria patri. q̄ illa peccata
 que p̄ quinq̄ sensus corporis cōmittuntur nobis
 nō deo imputare debemus. **S**ed dicē post illos
 Requiem eternā. quoniam in illis pro defunctis
 oramus. ac si quis dicat. oramus dñe ne p̄ pec-
 catis illis. que cōmittuntur corporis sensib⁹. vita
 negetur eterna. sed p̄ dei misericordiaz requies
 cōcedatur eterna. **I**n sequentib⁹ decem psalmis
 nobis et nostris pximis et congregationib⁹ et
 prelatib⁹. dei misericordiam implozamus. et glo-
 ria patri subiungimus quia q̄ a cathena peccā-
 torum absolui mur. q̄ te deum toto corde p̄qui-
 rim⁹. q̄ tuum decalogum obseruam⁹ nō nobis
 dō. nō nobis. s̄ nomini tuo gloria exhibit⁹

Rursus numerus. x. ex septenario et ternario cō-
 stat. **T**ernarius ad p̄cepta prime tabule. que
 ad deum spectāt. **S**eptenari⁹ vero ad p̄cepta
 secunde tabule. que ad pximum spectāt referē
 ac si dicat q̄ decalogus obseruatur p̄ deum est

Versiculi etiam in singulis dicuntur hōis.
Legitur in libro numeri. q̄ dū archa domini q̄
 ecclesiam figurabat in tabernaculo reponēbāt
 dicebat moyses Reuertere domine ad multitu-
 dinem filiorū israel. **S**ane reuersio domini ad
 israel nihil aliud est. q̄ vt reuerti facerz isra-
 hel ex toto corde ad se. **D**eus em̄ cui omne tem-
 pus presens est non habet ad quos reuertatur
 et intelligitur reuertere i best fac nos reuerti
 ad te. **J**uxta illum ergo morem versiculi dican-
 tur. vt si forte mentes nostre cogitando vana. p̄-
 nimio psalmodum opere deuiauerūt audito ver-
 su conuertantur. ad orientem idest ad xpm. qui
 est noster oriens. seu ad mentem secundum ver-
 sus significacionē. qui ab ipsa reuersione nomē
 traxit. **N**am dicitur a verto vertis. et inde est q̄
 dum versus dicitur ad orientem siue ad altare
 nos vertimus. **R**ecte ergo versus qui significat
 fructū bone opis alia et acuta voce dicitur. ad
 excitandum pigros qui in laudando deum et in
 intelligendo diuina torpent. vt reuertamur a
 eoz. vt vitelicet eo audito omnis cogitacio que
 forte vitendo temporalia foras exijt. reducatur
 intra nos Rursus versus nocturnal significat
 quia ab officio psalmodum siue a labore. tunc ve-
 ro reuertimur ad officia lectionum siue ad quie-
 tem. vt qui psallendo stabat nunc ad lectionem
 sebeat. **V**nde versus dicitur a vertendo **D**e hoc
 dictum est in quarta parte sub ti. de graduali

Et nota q̄ in quibusdam ecclesijs in die domi-
 nica post primam nocturnam dicit iste versus.
Memor fui nocte nominis tui dñe. post secundā
 dicitur. **M**edia nocte surgebam. **P**ost terciam.
Ex altare domine. **P**rimus siquidem versus sci-
 licet **M**emor fui 7c. ad quid ecclesia de lecto suo
 surrexit ostendit. **Q**uo vero tempore surgendū
 sit notat secundus scilicet **M**edia nocte 7c. **E**t
 ad quid surgendum sit. ostendit quod sequitur
Ad confitendum nomini tuo. **V**erum quidā
 volentes mentiri quia non surgunt in media no-
 cte. loco huius versus ponunt illum. **Q**uoniam
 tu illuminas lucernam meam domine. **Q**uod tñ
 media nocte surgendū sit. ostendit dauid dicēs
Media nocte 7c. et alibi. **P**reueni in maturita-
 te et clamaui quod est idem. **N**am in maturita-
 te vnica est dictio. **V**nde et quidam libri habēt
In maturitate. et sonat in maturitate quasi tem-
 pus non apertum operi. **A**lia tamen litera habz
Preueni i tempestate nocte. q̄ tempestatū apud
 antiquos idem erat q̄ oportunitum. a tempore
 vel a tempestate vocabulo ducto. **V**nde in anti-
 quis hystorijis sepe ita legitur. **H**oc factum est
 in illa tempestate id est in illo tempore. **V**nde in
 tempestatum vel intempestatum aiunt tempus
 in oportunitum id est nocturnis actionibus.

non oportuim. **T**ercius autem versus scilicet
Exaltare domine etc. manifeste pertinet ad nouum
testamentum in quo saluator noster secundum
humanitatem fuit exaltatus. Quibusdam tamen di-
cunt tunc. Ego dixi domine miserere mei. quia
ad gloriam que data est tempore noui testamēti
non peruenitur nisi per remissionem peccatorum.

Sed queritur quare versiculi in nocturnis
ante lectiones dicuntur in alijs vero horis post
scilicet post capitula. Respondetur in nocturnali-
bus lectionibus propter earum numerositatem et
magnitudinem sebere solemus. **N**e igitur propter
longam sessionem aut propter lassitudinem siue oculum
obliuiscamur doctrine domini quas lectiones sig-
nificant cogitando forte inania aut dormiendo
vel confabulando. **I**deo versus prebetur ad lecti-
ones audiendas incitatio. In alijs vero horis quia
nec tot nec tante sunt lectiones non est necesse
sedere nec versiculos permittere. **I**tem in alijs ho-
ris versus post lectiones dicuntur ad notandum quod
propter interualla horarum doctrina domini non negli-
gitur. **R**ursus versus sepe a pueris cantatur
ad notandum seruicium nostrum cum innocencia
prestitum. domino fore gratum. **D**e versiculis
qui in uesperis seu in laudibus dicuntur sub il-
loco dicitur et uita quia versus debet notare aut
statum temporis aut officij. **S**tatum temporis
notat versus prime. **E**xurge xpe. adiuua nos
ubi cum dicitur. **E**xurge inuuit incium opere.
Similiter in uersu tercie. **A**diutor esto meus do-
mine ne derelinque me. **C**uius dicitur ne derelinquas
me. notatur status pugne. similiter in uersulo
septe. **D**ominus regit me et nihil michi deerit
in loco pal. ubi me col. significatur status pfe-
ctus et pfectionis. In uersulo none. scilicet **A**b
occulis meis munda me. d. et ab all. p. ser. t. sta-
tus demonstratur frigiditatis dilectionis. **S**tatu-
tum quoque temporis inuunt uersiculi qui in pa-
ssione et resurrectione cantantur. **S**ed versus
uesperinalis officij. statum officij inuunt ut
uesperina oratio. etc. **E**t dirigatur oratio. etc.
Ex quibus uerbis colligitur quod uesperina ora-
tio actiatur. **P**ost uersum sequitur oratio do-
minica et post eam preces. **D**e quibus dicitur sub
nocturnis. **L**ectiones quoque in singulis horis
tam nocturnis quam diurnis dicuntur. **E**t dicitur
lectio quia non cantatur ut psalmus uel ymnus.
sed legitur tantum. **N**am enim modulatio hic sola
pronuntiatio queritur. **S**i quidem lectiones no-
cturnales sunt doctrina nostra. quia propter eas docentur
opera nostra petoquere ad deum. optinent ergo
vicem lectionum. quas doctores faciunt ad ig-
natos. **P**er eas quoque sanctorum opera imitantur
et earum commemorazione ad dei laudem copun-
gimur. **E**t ideo ut premium est sedendo et in si-
lencio audiuntur. **L**ecturus autem lectionem
ad librum accedens super gradum ascendit. quia
doctor perfectiori uita uulgos transcendere so-
let. **E**t a presbitero uel episcopo benedictionem
tanquam legendi licentiam postulat dicens. **I**ube

dompne benedicere. pro quibus principatur ecclesie
quodque nullus nisi a maiore iussus debet in eccle-
sia legere designatur. **E**t dicit dompne et non domine
quia solus deus uere dominus est. hinc est quod pro-
piter seu episcopus non a se benedictionem largitur. sed
discrete a deo postulat illam dare dicens. **B**ene-
dictionem perpetuam tribuat nobis etc. **I**n fine uero
dicit **T**u autem domine miserere etc. quia tunc
sermonem ad deum dirigit qui uer e dominus est.

Rursus ideo in principio imperfecte et sine
pato uocabulo pronuntiat. quia tunc ad imperfectum
uicelicet ad hominem sermonem dirigit. **I**uxta
illud prophete. **I**mperfectum meum uiderunt oculi
tui quod etiam monachi communiter obseruant
dicentes. **D**ominus abbas. **H**ac quoque consideracione.
famuli dominis seruientes alterum genu
tantum scilicet sinistrum flectere debent pro qua
partem corporalis seruitus significatur que tan-
tum hominibus et non spiritibus alibus debetur. sed
in ecclesia utrumque genu flectendum est. non alie-
rum tantum ne iudeis assimilamur. **M**ax et christo
omne genu flectetur ad philipen. ij. c. **S**alomon
quidem pro populo orans utrumque genu in ter-
ram figebat. et manus ad celum expandebat pro
ut legitur. iij. r. c. viij. **E**tiam etiam ratio non
est acclinandum principi seculari facie recta. si-
ue secrete sibi loquendo siue ascultando sed bene
taxat ab aure sinistra capite flexo. **I**n fine uero
perfecte et complete pronuntiat. quia ad perfectum et
perfecto uocabulo dignum uicelicet ad deum diri-
git sermonem. **P**orro episcopo uolenti legere
et dicenti. **I**ube dompne benedicere. nullus minor
benedicere debet. **U**nde in quibusdam ecclesijs
nihil ei respondetur. **I**n alijs uero respondet unus
presbiter. **O**ra pro nobis pie pater ad dominum. **E**t
tunc episcopus dicit. **M**agnificate dominum cum me
cum. **T**unc autem episcopus debet perfecte pronun-
ciare. **I**ube domine quoniam ad deum qui perfectus est
sermonem dirigere intelligitur. **I**n nonnullis uero
ecclesijs episcopo legere uolente sacerdos dicit
Iube dompne benedicere et ipse episcopus dicta
benedictione legit. **C**uius enim legere lectionem non
sit sacerdotis uel episcopi officium. sed lectio-
ris. si nullus alius episcopus uel sacerdos affit-
potest alius inferioris ordinis tanquam lecturus in
persona ecclesie dicere. **I**ube domine benedicere.
Et ipse sacerdos uel episcopus lecturus in persona
christi ei reddit benedictionem uel legat absque iube
domine benedicere. **I**n quibusdam ecclesijs ipse
episcopus dicit. **I**ube domine. et minor cui uolunta-
rie in hoc se ex humilitate subicit benedicit. **L**e-
ctione finita dicit lector. **T**u autem etc. quod neque
de lectione est. neque ei continuatur. sed ille ad
deum sermonem dirigens se excusat quasi dicat.
Domine peccavi legendo. forsan modulate pro-
nunciando cupidini laudis humane. uel captando
uentum humani fauoris. et audientes siliter for-
te peccauerunt uanis cogitationibus intententes
uel a lectione audium auerentes. **A**utem pro
sed tu domine miserere nostri. **Q**uod uero respondet

a cunctis. Deo gratias non ab tu autem. sed ab
lectionem referre. Est autem vox ecclesie deo gratias
exoluentis. ac si dicat. Deus pavit nos verbis sa-
lutis que sunt cibi anime. et per huiusmodi gratias
supplet exolumus. Rursus pluralitas lec-
tionum. pluralitatem significat predicatorum. qui
sunt tempore gratie sicut et paucitas in profectis
raritate significat tempore legis. Sed et vicissitudo
lectorum sunt successiones legatorum. qui
dum iube deo benedicere dicunt licentiam proficiscendi
petunt et dum eis benedicunt. licentiam dant in quo
innuit quod nullus predicare debeat nisi missus. Quo
modo enim predicant nisi mittantur. Ipsa enim lectio
est iniuncte legationis executio. Tu autem domine
legati reuersio ubi in eo quod misericordia implo-
ratur innuit ipsum legationis vel predicationis of-
ficium. non sine alicuius vel leuis culpe puluere
peragi posse. Unde Augustinus. Verbum predicationis
securius auditur quam dicitur predicator enim per terram
ambulat et difficile est ei. qui per terram ambulat.
pedes nullo puluere sordidare. et predicatorum cum
se bene predicare senserit nullus spiritus elationis erigat.
Et attende quod sicut in ecclesia duo sunt ordines
sapientes et insipientes. sic due sunt lectionum
maneries. In illis enim lectionibus que ad missam
leguntur sapientes instruuntur. in his vero que
in nocte dicuntur insipientes erudiuntur. Unde
et exponuntur. Et nota quod terminantur lectio-
nes quatuor modis. Primo generaliter per Tu
autem. Secundo in aduentu et in natiuitate et
in epiphania lectiones de psalms finiuntur per Hec
dicit dominus ouertimmi et cetera. qui in natiuitate hoc
dicunt mouentur ex illo capitulo psalms. quod tunc
legitur. primo tempore alleluata est ubi dicitur. et
in omnibus his non est auersus furor meus. et
populus meus non est conuersus. Et ideo ecclesia
hortatur in persona christi populum peccatorem
ut conuertatur. Hoc idem etiam fit propter eandem
causam. In quibusdam ecclesijs quando legitur de hie-
remia exprobrante duritiam peccatorum. qui per
penitentiam non ouertunt. Tercio modo. lectiones
que leguntur in tribus annis pasche de trenis hie-
mie finiuntur per iherusalem iherusalem ouertere et cetera
prout ibi dicitur. Quarto lectiones per defunctis
finiuntur simpliciter sine altero premissorum. In qui-
busdam tamen ecclesijs finiuntur. per beati mor-
tui qui in domino moriuntur quod sumitur ex fi-
ne cuiusdam sermonis quod Augustinus. de mortuis
compilauit. Hoc etiam nota quod in tertia nocturna
legitur euangelium et omelia euangelij eius-
dem diei. Quia tertia nocturna designat tempus
gracie in quo euangelium recitatum est in quo
euangelica predicatio celebratur prout in tertia nocturna
dicitur. Non est etiam omittendum. quod an-
tiquis temporibus. eliminatis heresibus. que veri-
tatem trinitatis impugnabant. sancti patres ad
hoc ut sancta trinitas magis nota esset ordina-
uerunt quod nona lectio semper de trinitate lege-
retur. et nonum responsorium similiter de eodem can-
taretur. et quod etiam in prima feria missa de trinitate

dicere. quod diuini obseruato. et trinitate cum
ceteris innotescere ecclesia lectione de trinitate
omisit. Sed responsorium de trinitate et etiam alia
in missa in dominicis diebus vel propter solitum usum
vel propter dulcem cantellam in plerisque locis re-
tinuit. et ita nunc improprie vocatur responsorium.
quia lectioni preterenti non respondet. Diurne vero
lectiones a quibusdam eorum breues sunt lectiuncule
nuncupantur a pluribus vero capitula eo quod ut plu-
rimum de capitulis epistolarum illorum dicitur quibus
dicuntur sumuntur. Hoc siquidem post per psalmos
et antiphonas in singulis horis dicuntur prout
statutum est in concilio agathani. qui modum ab
esora sumptus est ut premissum est. Et significante
capitula doctrinam. Ne enim propter psalmodiam au-
diens animus se fastidibus ingerat. sicut iudeis
quod manna fastidiebant propter quod deus in eos ser-
pentes ignitos. qui eos interficiebant. id premititur
capitulum. id est breuis lectio super a nouo. vel veteri
testamento. prout ad theodoretum. quod fastidio straria
est. et exhortans ad perseuerantiam in bono. Iuxta illud
hortamur vos. ne in vacuum gratias dei recipia-
tis. In nocturnis autem copiosius quam diurno
officio lectionibus vacamus. quia tunc eis au-
res liberius accomodamus. Et dicuntur huiusmodi
capitula siue exhortationes in plerisque ecclesijs
per pastorem ad domesticos et scientes. quia si-
cut ligna lignis addicimus. ut ignis magis ar-
deat. ita ignis domesticorum cordibus. ignita
pastorum verba addicuntur ut magis igniantur.
Leguntur etiam hae lectiones. sine iube domine
et absque benedictione quoniam ut plurimum episcopus
aut sacerdos. qui vicem christi gerunt. et quorum
officium tanquam maius est exaltare pigros illa le-
gunt cuius proprium est licentiam et benedictionem
dare et non petere. nam maior minor benedictio et
non e contra. Nocturnales vero lectiones a mi-
noribus leguntur. ideo a superioribus licentiam et be-
nedictionem petunt. In his etiam diurnis lectio-
nibus non dicitur in fine. Tu autem. sicut fit in
nocturnalibus. quia sacerdos debet esse perfectus
et qui dyabolicis suggestibus de facili non suc-
cumbat. et quod in breui sermone. et inter familiares
vix est. quoniam vultus humani fauoris captetur.
prout quod fit in nocturnalibus lectionibus. ut pre-
missum est. respondetur tamen deo gratias. propter
causam in nocturnalibus lectionibus assignatam.
Ad hoc in capitulis horarum. officia diuidentes
per preterita laborare per sequentia. primum signifi-
camus. ideoque preterita consistunt in psalmis
sequencia in ymnis et canticis. Notandum vero
est. quod pulcherrimus mos in ecclesia inoleuit ut dicitur
in die. et quater in nocte. per singulas diurne siue
nocturne psalmodie horas. lectio una siue capi-
tulum. de veteri siue nouo testamento. dicatur. Quod
tamen ecclesie non dicitur capitulum in priora. nec in opus
toto. Sed quia secundum hoc lectiones nostre non erunt
octo sicut et ante secundum esoram in veteri testamento.
prout ut premissum est. ideo ecclesie ille post primam
legunt in capitulo lectione in prima premissa

29

Dicit enim aliquis. Iste domine benedicere et
sacerdos benedicens. rñdet regularib9 discipu-
lis rñ. que secuntur. Et añ cōpletorium legunt
pretermittendam in cōpletorio scilicet. fratres
estote sobrii rñ. Vel legitur de dyalogo vl' hu-
ius. de hoc sub ti. de prima dicit. Querit au-
tē quare in nocturnalibus siue in diurnalibus
lectōnibus nō pñciatur auctor eaz. put fit
in his. que in missa leguntur. Respōdeo hij qui
semper lectōnib9 rñ diuinis obsequijs insistent
vt sint ministri rñ domestici ecclesie. earū aucto-
rem et ipsi lectōnibus agnoscunt. quia igitur
illi nocturnalib9 lectōnib9 assunt officijs. non
est necesse nomen auctoris exprimi lectionum.
In missa vero ideo exprimitur. quia ibi cōueni-
unt bubulci. oparij. rñ agricolē. vt si quis eoz
forte. p eo q raro talia audit. incognitam ha-
bet hystoriā audiat eius auctores. qui forte nō
est ei incognitus vt ex illi9 autoritate firmiter
insistantur verba lectionis in corde. In quibus-
dam tñ nocturnalibus lectōnibus quōq aucto-
r ipsarū exprimitur. puta in sermonibus rñ ome-
lijis gregozij. rñ augustini rñ aliorū de quo in p-
hemio septime partis dicitur. Porro in concī-
lio magociē in bur gear. li. viij. c. Lapeus sta-
tutum est vt laicus in ecclesia non recitet lecti-
onem nec alleluia dicat. nisi psalmos tantum et
responsoria sine alleluia. Respōsoria quoq post
lectiones subiciuntur. cum enim per lectiones
doctrina per rñsoria vero bona opera significen-
tur. rite post lectōnes responsoria subiciuntur
quia per bona opera doctrine rñdere debemus
ne cum seruo pigro. qui pecuniam domini sui
abscondit. in tenebras exteriores mittam. Vi-
citur namq responsoriū. quia lectioni respon-
dere id est consonare debet. vt si forte lectiones
sunt de actibus apostolorū. responsoria sint si-
militer de eoz. Vnde nonum responsorij res-
pondere solet none lectioni. q olim erat de tri-
nitate. prout iam dictum est. Hoc autem fallit
in responsorijs de hystorijs que post euangeli-
um in nocturnis cantantur. que euangelicis le-
ctōnibus non respondent. De hoc etiam dictum
est in quarta parte sub ti. de graduale dicitur
quoq responsorium. quia vni cantanti. ceteri
concorditer respondent. Juxta illud apostoli-
l. cor. primo. Vt idipsum omnes dicam9 rñ nō
sint in nobis dismata. Cantant em vnus scilicet
xps rñ petrus rñ ceteri eum secuti sunt. Vel quia
choro illud cantati versus respondetur ab vno
Ichorus dicit q ytalici responsoria traherūt
que inde responsorios cantus vocant. quia alio
desingente id a' ter respōdeat. Porro responso-
ria nocturnalibus spiritualibus canticis opantur
dicuntur emz canteica quia cantantur. Sūt spiri-
tualia quia ex iubilatōne spiritualis mētis pē-
dunt. Cantantur vero vt recitatōne lectionum
ad supne patrie cōcentum. mentem nostram in-
trent subleuari. quod etiā insinuat. Gloria pa-
tri quod in vnoq responsorio canitur. Ceteruz

271

respōsorium ab vno incipitur vt ab alijs. concī-
natur per quod fratris ad fratres exortatio
ad seruiendum deo intelligitur. Per vñ sum. ve-
ro responsorij qui totus ab vno canitur singu-
laris ad deū deprecatio denotatur. Abhuc respō-
sorium cantando quasi per cubam vocem exal-
tamus. excitando fratres ad alioz vsq adeo
vt ad laudem sancte trinitatis. pueniamus di-
cetes. Gloria patri rñ. Quandoq autē respō-
sorium tres habet versus prout in sexta parte
sub prima dominica de aduentu dicitur. Respō-
soriū quoq post versū imperfecte recantatur ad
notandum q si in monte id est in statu pfectō-
nis saluare non possumus saltem in sego: itest
alia via saluemur in statu. videlicet imperfectō-
nis. Abhuc semiplene. siue p parte repetitur.
ad notandum ea que viuētes facimus imperfecta
esse et fit primo repetitio a remotiori quo ad
finem et postea a minus remoto rñ vltimo. Glia
patri dicitur put sub dicta dominica de aduen-
tu dicitur. In festiuis vero. iterum eoz perfe-
cte repetitur ad notandum leticiam rñ perfectio-
nem sanctoruz. Oratiōes similiter in singulis
hois dicuntur per quas pmissio impetranda ē
Oratio namq petitio est. Nam orare petere est
sicut exorare est impetrare. Et secundū greg.
Veracit orare ē amarus in opūctōe genicus
rñ composita verba sonare. Oratio autem dei mi-
sericordiam significat que precedit rñ subsequit
homine in bonis operibus. rñ ideo dicit in prima
cipio misse rñ in fine. Est autem vltima oratio
domini ad operarios benedictio. Quod oratio-
nes in fine dicuntur. ab actib9 sumitur aposto-
lorum. qui quando disingebatur postis genu-
bus suis orabant. Siquidem oraturus sacerdos
populum saluat dicens. Dñs vobiscum. rñ hoc
ideo vt illum animet ad orandum. pro ipso q
eius oratio sit accepta deo. quodq deus grā
suam sibi donet. Oratiōne autem finita iterum
orat dicens. Dominus vobiscum. De quo scti-
te prima dicitur. Et nota q omne off. euz pter
nocturnum. oratiōne rñ benedictōne cōcluditur
ad notandum q quia dum in hoc seculo sumus
necesse habem9 p'diteroz oratiōibus muniti.
Et mos est q quando cum famulis dei familia-
re habemus colloquim. cum ab illis sepamur
benedictionez ab eis poscimus. In nocturnis ve-
ro hoc non fit. quia ibi non fit sepatio. sed matu-
tinum rñ matutine laudes cum eo coniunctim canū-
tur. Porro licet deus sit vbiq tamem sacer-
dos in altari rñ in diuinis officijs. debet ex insti-
tutiōne Julij pape versus orientem orare. Vñ in
ecclesijs hostiū ab occidentē habētib9 missam
celebrans in saluatione ad populum se vertit
quia quos saluat9 facit ad facies p'sertamus
prout in quarta parte sub ti. de saluatione di-
ctum ē. Et tēde oraturus se ad orientem con-
uertit. In ecclesijs vero hostia ab orientē habē-
tib9. vt roma nulla est in saluatione necessaria
conuerso. quia sacerdos in illis celebrās semp

ad populum stat conuersus. Templum quoque salomonis et tabernaculum. Moyse legitur ab oriente hostia habuisse. exo. xxxviii. c. Versus orientem ergo oramus. Primo memores quod ille qui est splendor lucis eterne. sedentes in tenebris illuminauit. quoniam uisitauit nos oriens ex alto. De quo legitur. Ecce uir oriens nomen eius. Cuius argumento in libro sapientie dicitur. Oportet ab ortum lucis adorare. non quod diuina maiestas localiter in oriente consistat. que potest claliter et essentialiter est ubique. Juxta illud. Celum et terram ego impleo. et propheta. Si ascendero in celum tu illic es. si descendero ad infernum ades. Sed quia deum timentibus oritur sol iusticie. qui illuminat omnem hominem ueniens in hunc mundum. Secundo ideo versus orientem oramus ut animus noster se ad paciora conuertere ammoneatur. Tercio quia qui deus laudare uolunt. non debent ad illum uertere terga. Quarto secundum iohannem damascenum qui quatuor sequentes rationes scripsit in quarto libro Canonum. v. c. ut patriam nostram nos requirere ostendamus. Quinto ut christum crucifixum qui uerus est oriens et ad quem oramus directe respiciamus. Sexto ut ueniens iudicem nos expectare monstramus. At enim sic. ideo damascenus ibidem deus paradysum secundum orientem plantauit uirum hominem transgressum exulem fecit et ante paradysum ex occidente habitare fecit. antiquam igitur patriam requirentes. et ad ipsam aspicientes. deum ad orientem adoramus. Septimo quia dominus crucifixus ad orientem respiciebat. ideo et nos oramus ad eum respicientes. Sed et ipse in celum assumptus ad orientem sursum ferebatur et ita ipsum apostoli adorauerunt et ita ueniet quemadmodum uiderunt eum euntem in celum. ipsum igitur expectantes ad orientem adoramus. Daniel quoque in babilonica captiuitate et iudei similiter versus templum orabant. Augustinus. tamen dicit quod nulla scriptura nos docuit versus orientem orare. Ab hac stantes. oramus sanctos. prout iam premissum est. ubi de psalmis agitur. Orandum autem est in ecclesia que ad hoc inuenta est prout in prima parte de ecclesia subiectum dicitur. Ps. lxxvii. In ecclesijs benedicite domino deo de fontibus israel. Et alibi adorare dominum in aula sancta eius et illud. Introibo domine in domum tuam adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo. Item preceptum est coram altare hoc adorabis. Item propheta. Venite adoremus et preciamus ante deum. ploremus coram domino qui fecit nos quia ipse est dominus deus noster. Deus ideo creator dominus ideo redemptor noster ideo saluator. Sed cum deus sit ubique ut premissum est. quare potius in templo quam alibi est adorandus. Preterea legitur. Job. iiii. c. quod cum mulier samaritana solutionem que sit onis que de loco adorationis inter iudeos et samitanos sepe uertebatur. a christo quesisset. Patres inquit nostri in monte hoc adorauerunt

et uos dicitis. quia hierosolimis est locus ubi adorare oportet respondit illi iherosolimis. Mulier crede michi quia uenit hora quando neque in monte hoc. neque in hierosolimis supplendum est. tantum adorabis patrem. sed uere adoratores adorabunt patrem in spiritu et ueritate. quasi dicat. Non profero locum in adorando ubique adoratur deus. dum taxat in spiritu id est per spirituales et ueritate id est eterne. Unde apertus inquit. Tu autem cum oraueris intra cubiculum tuum et clauso ostio ora patrem tuum. Sed licet ubique sit deus adorandus. specialiter tamen in ecclesia. alioquin frustra. tanto studio tantoque impendio templum domino fieret. nisi gratius in eo adorare acceptaret. Unde salomon in templo constructo et dedicato orauit ad dominum ut quicumque illud ascenderet pro peccatis suis. uel pro quacumque tribulatione clamans ad dominum. in his que iuste postularer exaudiretur quod orationis formam sequitur ecclesia in oratione quam dicit in ecclesie dedicatione. Assistent enim angeli ubi adorantibus ut deuotas eorum orationes domino offerant secundum illud. In conspectu angelorum psallam tibi. adorato ad templum sanctum tuum. ad confitendum nomini tuo domine. Idem angelus ad thobiam. Ego obtuli orationem tuam domino. Requiescunt etiam ubi sanctorum reliquie qui nobis deuote deum adorantibus suis precibus affecuntur quod nos nostris meritis non ualemus. In plateis uero et in publico more phariseorum orare a domino phibemur quod uero apostolus ad thimotheum inquit uolo uos orare in omni loco. leuantes puras manus sine ira. ad internam profinet orationem. In omni enim loco orat qui per caritatis officia et opera bona ubique manus cordis mundas ad deum leuat. Ceterum adorandus est pater. et filius. et spiritus sanctus quoniam omnes et singuli sunt unus solus et uerus deus. Licet enim alia persona sit pater. alia filius et alia spiritus sanctus tamen patris et filii et spiritus sancti una est diuinitas. coequalis gloria coeterna maiestas. Una igitur et equalis totius indiuidue trinitatis est oratio de qua sane potest intelligi quod dominus ait. ueri adorant orem adorabunt patrem in spiritu et ueritate. Manque qui deum ueraciter adorant ipse quidem adorant patrem in spiritu et ueritate id est in filio qui de se dicit. Ego sum uia ueritas et uita. Ego sum inquit in patre et pater in me est. Ideo pater adorandus est in filio. et filius in patre. et spiritus sanctus in utroque. Est autem deus adorandus de corde puro. consciencia bona. et fide non ficta. De corde puro non ut quidam faciunt qui in prosperitate deum glorificant. sed eum in aduersitate blasphemant de quibus propheta. Confitebuntur tibi dum benefeceris eis. si uero non fuerint faciat. murmurabunt. De consciencia bona. non ut quidam faciunt. qui contra deum grauissime peccant. et postea temere illi sacrificant. De quibus propheta peccatori dixit deus. quare

eu enarras iusticias meas et assumis testamen-
tum meum per os tuum illud utiq; testamen-
tum De quo veritas ait. **N**ic ē sanguis me9. no. te.
De fide non ficta. non ut quidam adorant. qui
recte dicunt. sed prave viuunt. quibus dom in9
improperat dicens. **N**ic populus labijs meo-
norat. cor autem eorum longe est a me. Dicunt
enī et non faciunt adorandus est itaq; de9 corde
per deuotionem. ore per confessionem. et opere
per uenerationem. **S**unt autem due species ado-
rationis. scilicet latria que soli deo debetur. et
dulia que quibusdā creaturis exhibetur. ut di-
ctuz est in quarta parte sub quarta p̄cula ca-
nonis super verbo seruitutis. **R**ursus canoni-
ce hōre in ipsis hōris diei dicente sunt. nec ob-
stat illud psalmiste. **B**enedicam dominū in omni
tempore. nec illud apostoli. **S**ine intermissione
orate quoniam. benedicere dominum in omni
tempore. est illum semper digna cōuerfatione
laudare. **S**ine intermissione orare est omnia in
dei laude seu gloria agere. sicut itē apostolus
ait. **S**ive māducatis siue bibetis siue aliquid ali-
ud faciatis in gloria dei facite. **C**eteruz oratōz
salutatio precebit et sequitur ad illam respon-
sio prout sub prima dicitur. **F**inaliter autē post
orationem dicitur. **B**enedicamus domino quod
sumptum est de apostolo vel de ps. vel de ym-
no trium puerorū ubi dicitur. **B**enedicamus pa-
trem et filium etc. Et dicitur quandoq; a pueris.
qui sunt imperfecte etatis ad notanduz omnia
opa nra imperfecta esse **J**uxta illud. **I**mperfectuz
meum viderūt oculi tui etc. Et q; omnis laus nra
puerilis et imperfecta est ad comparacōez dei
quem laudamus. **N**iscquid hic enī dici potest.
minus a laude dei est. ac si dicat ecclesia lauda-
mus. sed laudando non sufficimus. quia supemi-
nencia dei eloquium nostruz et intellectū supat
quia accedat hōmo ad cor altuz. et exaltabit de-
us. **U**nde ab omnibus consequēter dicit. **D**eo
gracias quasi placeat sicut pium est in dei laude
superari. **D**icitur etiam a pueris ad norandū q;
soli pueri idest puri a malicia. digne laudant de-
um et gracias agunt. **D**icit etiam quandoq; a ma-
ioribus. ad signandū q; in eterna beatitudine
cum domino perfecti erim9 laudatores. quia in
hac vita non possumus esse perfecti. **R**ursus
post suffragia dicitur alia oratō que misericor-
diam dei significat que p̄cedit et s̄sequitur ho-
minem in bonis operibus. **D**icitur etiam iteruz
Benedicam9 et deo gracias. quia sicut domin9
postq; iterum post resurrectionem suam salutā-
uit discipulos suos. benedixit eis et illi gracias
referendo illū adorauerunt. ita et presbiter vel
alius iterum dicta oratione dicit. **B**enedicam9
domino et est subaudiendum cuius membra su-
mus et in quo benedicimus. et etiam benedicit.
Chorus vero gracias agēs dicit. **D**eo gracias
quod sumptum est de apostolo. **p**er quod signi-
ficatur q; vsq; in finem vite nostre innocēciam
debem9 seruare et deo benedicere et p̄ beneficijs

gracias exoluendo. **V**el benedicamus domino
cum deo gracias est laus finalis et exultatō in
effabilis que erit in gloria cum graciārū actio-
ne. **V**el deo gracias est de cōsumato cursu grā-
rum actio **D**e hoc etiam dictū est in quarta pte
sub ti. de oratione nouissima. **S**ed videtur q; po-
tius deberet responderi. **A**men idest fiat seu ita
fit scilicet q; deus sit benedictus. **S**ed bene r̄nde-
tur. **D**eo gracias ut notetur. q; hocipfū quod
deum benedicimus. ab ipso deo habemus. **P**or-
ro quia quamdiu viuimus in lubrico positi su-
mus et a demonibus impugnamur. quare semp
sanctorum suffragijs indigemus. **I**ncirco i ple-
risq; ecclesijs in singulis hōris. post benedica-
mus suffragia sanctoruz subiciuntur. **E**t nota q;
quia totuz tempus a natiuitate domini vsq; ad
festum p̄nificacōis est de infancla saluātoris
Ideo ut quidam dicunt non debent fieri tunc
cōmemoraciones p̄sertim de cruce. iuxta illud.
Non coques edum in lacte matris sue nec etiaz
a dominica de passione vsq; i sabbatū post p̄th.
ut ibi dicitur. **H**oc etiam sciendū. q; quia pe-
trus et paulus in vita et in morte non sūt sepa-
ti prout cantat ecclesia. **I**deo nec in cōmemo-
rationibus separātur que simul fiunt et omuniter
de veroq;. **N**emo notandum q; cantandi vsus
a veteri testamento sumpsit incium. sicut in es-
dra legit **D**e quo in pte secūda s̄ti. de cantore
et in quarta pte sub ti. de alleluia dictū est. **E**t
ecclesiastici. ca. xlvij. **D**edit illi contra inimicos
potenciam et stare fecit contra altare cantores
in sono eorū dulces fecit modulas et ps. **C**anta-
te ei canticum nouum bene psallite ei in vocife-
ratione. **C**elebratur ei itaq; cantus ut ostenda-
tur homines debere referre grās et laudes deo
dum manibus ceterisq; membris satagūt age-
re opera. quibus valeant deo placere. **V**sum ta-
men cantandi quidam reprobat prout dictuz est
in p̄xenio quarte partis **O**rdinem cantilene in
diurnis siue nocturnis hōris creditur. **B**eatus
greg. plenaria ordmacione distribuiffe euz mul-
ti. et ante. et post eum. orationes antiphonas.
et responsoria cōposuerūt. **E**t nota secundum
bugonez de sancto victore. q; tres sunt species
sonorum qui tres modulos faciunt fit enī son9
pulsu. flatu et voce. pulsus pertinet ad citharā
flatus ad tubam. et organum. vox vero ad cā-
tum. **H**oc genera musicoz antiquus popul9 in
dei laudem exercebat. **H**oc autem consonancia
sonorum. assignari potest concordie morū. si ad
pulsū cithare. manū operatio. ad flatum or-
gani. mentis deuotio. ad cantum vocis. sermo-
nis exortatio referant. **B**ernhard9 inquit. quid
prodest dulcedo. vocis sine dulcedine cordis.
frangis vocē. frange et uolūtatē. seruas cōso-
nanciam. uocem. serua concordiam morū. ut per
exemplum cōcordes p̄x mo p̄r uoluntatez deo
et per obedienciam magistro. **D**e organo dictū
est in quarta pte s̄ti. de sanctis **R**ursus hoc
triplex genus musicoz ad triplicez differēciāz

officij ecclesiastici refertur secundum sicardum
episcopum cremon. in merali. Nam ipsi officij
ecclesie consistit in psalmis. in cantu et lectioni-
bus. Primum musicorum genus est quod fit pul-
su digitorum. ut in psalterio et similibus. et ad id
pertinet psalmodia. Juxta illud. Laudate eum in
psalterio et cithara. Dicitur enim psalterium a psal-
lim grece quod est tangere latine. Secundum
est quod fit voce scilicet humana. et ad istud per-
tinet lectiones. Unde ps. Bene psallite ei in voci-
feratione. Et apostolus lectionem vocem voca-
uit dicēs. Ignorantes itēsum et vocem prophetarum
que per sabbatum leguntur. Tercium
est quod fit flatu. sicut in tuba. et ad istud per-
tinet cantus. Unde ps. Laudate eum in sono tu-
be. Sane rationalis diuersorum sonorum con-
centus. et concordiam varietate compactam et
bene ordinatē ciuitatis unitatem significat.
Suauis vero cantus fit ex diuersis. s. nō ex ad-
uersis vocibus. Rursus cantus in ecclesia letici-
am celi. significat. voces vero graues acute et
superacute. inuēit tribus modis p̄dicandū esse
tribus ecclesie ordinibus. p̄pter tricesimum et sex-
agesimum et centesimum fructū. Vel iuxta tria
volumina salomonis significat ordinem incipi-
entium p̄ficiendum. et p̄fectorum. De choro di-
ctum est in prima pre sub ti. de ecclesia. Sane
statutum est in concilio tholetan. et gerunden-
si. ut tam misse ordo. q̄z psallendi. quāz ministrandi
consuetudo seruetur in omnibus ecclesijs. qui in
ecclesia metropolitana seruatur. Abbatibus q̄z
vel monachis curam animarū habentibus nō
licet publica officia aliter celebrare. q̄z in eccle-
sia ep̄ali. Quamuis augusti. dicat. Quod neq̄
contra fidem neq̄ contra bonos mores esse cō-
uincitur indifferenter habendū esse. et in eccle-
siasticis sacmētis sit de iure consuetudo seruanda.

De nocturnis. R.

Hec ecclesiastica officia a vespere i-
cipiāt. Juxta illud. De vespere in ve-
spere celebrabitis sabbata vestra
quia tamen ordo conueniens est. ut
a tenebris p̄deamus in lucem et nō econuer-
so. ideo a noctis officio inchoem. Tempus au-
tem nocturnum. significat vitam nostrā in pec-
catis. Nocturnum officij nostri exilij seruicij
Laus matutina penitētie suffragium. per quā
tendimus ad lucis gaudiū et libertatis. Vel tē-
pus ante nocturnum. significat tempus ante legē
mortis in quo omnes silebāt a laudibus dei. Tē-
pus nocturnum. significat tempus legis date
moysi. Tempus laudis matutine. significat tē-
pus gracie a resurrectione vsq̄ ad finem mūdi
in quo tempore deum laudare tenem. De bonis
nature. que in illa hora nobis contulit creando.
De bonis gracie. que in illa nobis contulit res-
urgendo. Et de bonis glorie. que in ea nobis
dabit resuscitando. Sane nocturnale officium
media nocte canitur p̄pter quinq̄ rationes. Pri-
mo. quia primogenita egypti de nocte infecta

116
funt et primogenita israelis saluata. Et igitur
dominus nobis seruet primogenita nostra id est
hereditate regni celestis q̄z nobis primo primo
genitus dei filius acquisiuit. Ideo ei canimus
officium nocturnale ne simus sicut esau. qui pe-
bulio lenticule rufe p̄didit primogenita sua. Se-
cundo quia dei filius fuit media nocte natus. Juxta il-
lud. Sapientie. c. xix. Dum medium silentium te-
nerent omnia et nox tē. vsq̄ a regalibus sedibus
venit. Iesus filius tuus ut ergo ipse natiui-
tati grati sumus eum de nocte laudamus. et gr̄as
de ipsius natiuitate agimus. Tercio quia xps in
nocte hac hora captus et illud ē a iudeis. ea etiā
hora spoliavit infernum. large noctem accipi-
endo scilicet ante lucē. Mane vero surrexit. Me-
dia etiā nocte ad iudicium venturus asseritur
Unde statutum fuit ut in die vigiliarū pasche
ante noctis medium dimittere non liceat po-
pulos expectantes christi aduentū. ut dicitur
in sexta parte sub sabbato sancto. Ideo hac ho-
ra deum laudamus gr̄as agentes de ipsius cap-
tione. et patrū liberatione eius etiam ad uetuz
solicite expectantes. Quarto ut noctes relicto-
rum nostrorum illuminarent. Unde paulus. Et si
illas in vinculis existētes media nocte orantes
ymnum cunctis audientibus dixisse memorantē
ubi terremotu repente facto ianua sp̄ite pate-
facta est. et eorum vincula illico fuit soluta. Quin-
to p̄pter carnis illecebras psallendo et orando
edomandas. quia sic dicitur ecclesiastes xxij. Vi-
gilia honestatis domat carnes. Sciendū autē
est quod in primitiua ecclesia ministri ecclesie ter-
te nocte interpolatim surgebant ad diuinū offi-
cium celebrandum etiā in hoc tempore designan-
tes. videlicet tempus ante legem. tempus sub
lege et tempus gracie. Surgebāt enim primo cir-
ca primū somnum quā vulgus solet ire dormitū.
Secundo circa mediā noctem. Tercio paululū
ante diem. Sic ordinantes officij ut nocturne
finite et lectiones cum suis responsorijs p̄ lecte
essent prius q̄z lucesceret. apparēte vero auroza
pulsatis campanis cantabāt. Te deū laudamus
et matutinas laudes. Ad primā nocturnam pō-
tifex solum et ministri ecclie surgebāt que sine
inuitatorio cantabatur. p̄ eo quia nullus ab hac
inuitabatur. Et vocabatur vigilia. quia habuit
initium a pastoribus. vigilias noctes super gre-
ges suos seruantibus. In p̄cipuis tamen solē
mitatibus populis tota nocte in dei laudibus psal-
tebat. sed illud sublatum est et ieiunium loco illi-
us vigilia ordinatur p̄ut dicitur in sexta parte
sub quarta feria. tercię ebdomate de aduentu.
Ad secundam nocturnam surgebant ministri
simul et coniugati tam mulieres q̄z viri. que cū
inuitatorio dicebatur. ad significandū angelos
imitantes pastores ad videndum regem natum
Ad terciam surgebant omnes cōmuniter. Sed
postea algescēte caritate. cum omnes tam mi-
nistri ecclesie q̄z populus surgere ad nocturnū
officium pigritaret statutū est ut dñes media